

STRATEGIJE PRIVREDNOG RAZVOJA

STRATEGIJE PRIVREDNOG RAZVOJA

- **Pojam strategije**
- **Vrste strategija**
- **Čiste strategije**
- **Strategija održivog razvoja**
- **Globalizacija kao ključni faktor savremenih strategija**
- **Osnovni elementi aktuelnih strategija**
- **Strategije privrednog razvoja ZUR**

Pojam strategije

Strategija privrednog razvoja je **skup metoda** pomoću kojih se dolazi do planiranog oblika privrednog razvoja – ostvarenja zacrtanih razvojnih ciljeva.

KONCIPIRANJE STRATEGIJE
RAZVOJA

1. Formulisanja ciljeva
2. Razvojni prioriteti
3. Elementi strategije
4. Faktori strategije
5. Ekonomske politike

STRATEGIJA

(privrednog razvoja, regionalnog razvoja, pridruživanja/pristupanja EU, održivog razvoja, sektorske strategije – energetike, saobraćaja...)

Akcioni plan za prvi period realizacije Strategije

Akcioni plan za drugi period realizacije Strategije

Akcioni plan za treći period realizacije Strategije...

Cilj	Aktivnost/ Mjera	Nosilac	Vrem- enski okvir	Indikator realizacije	Faktor rizika	Nivo realiza- cije	Finansijski okvir (budžet, grant, kredit, PPP, ostali izvori..)
ŠTA	KAKO	KO	KAD	Benchmarking/ pokazatelj	EUR, ljudi	R,NR, DR, cont	

“Crna Gora u XXI stoljeću – u eri kompetitivnosti” (CANU, 2010)

1. graditi **društvo znanja** uz očuvanje crnogorskog kulturnog prostora;
2. živjeti unapređujući ekološki balans (**ekološka država**);
3. izgrađivati koherentno **društvo tolerancije**;
4. praktikovati življenje na **filozofiji razvoja**;
5. obezbijediti građanima **bogato i srećno društvo**

Strategija pametne specijalizacije – Crna Gora 2019-2024: prioritetni sektori		
VERTIKALNI PRIORITETI		
Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane	Energija I održiva životna sredina	Održivi I zdravstveni turizam
ICT (informaciono-komunikacione tehnologije)		
HORIZONTALNI PRIORITET		

Karakter strategije privrednog razvoja određuje veliki broj faktora

- aktuelna ekonomska teorija,
- tehnološki nivo proizvodnje,
- osnovni atributi vladajućeg privrednog sistema,
- politički sistem zemlje,
- karakter međunarodnog okruženja,
- karakter pređašnje razvojne strategije (naučene lekcije)

Važan faktor:

- **Strateška integraciona opredjeljenja zemlje (npr. integracija u Evropsku uniju)**

Mogućnosti u procesu koncipiranja strategija privrednog razvoja

- **DEFINISANJE NOVE STRATEGIJE RAZVOJA** nakon odbacivanja, do tada važeće, a evidentno prevaziđene **teorije** privrednog razvoja.
- **FORMULISANJE NOVOG METODOLOŠKOG PRISTUPA** - budući da postojeći pristupi privrednom razvoju ne rezultiraju željenim efektima. U ovom slučaju, kao neminovnost se javlja pronalaženje novih razvojnih **metoda** primjerenih novim etapama razvoja.
- **FORMULISANJE NOVE RAZVOJNE KONCEPCIJE** - u slučajevima kada nije nužno mijenjati teoriju i metode razvoja, pristupa se izmjeni razvojnih **prioriteta**, definisanju strukturnih promjena, izmeni pravaca međunarodne ekonomske saradnje, itd.
- **FORMULISANJE NOVE RAZVOJNE STRATEGIJE** - napuštanje starih ciljeva i faktora razvoja na bazi kojih je bio temeljen dotadašnji privredni razvoj, formulisanje **novih razvojnih politika**.
- **FORMULISANJE NOVOG UPRAVLJAČKOG SISTEMA** - u slučajevima kada upravljački sistem ne odgovara novoj tehno-ekonomskoj paradigmi i teoriji razvoja, novoj koncepciji i strategiji neophodno je pristupiti koncipiranju novog **upravljačkog sistema**.

Vrste strategija

Sa stanovišta značaja faktora privrednog razvoja:

1. Intezivno korišćenje prirodnih resursa
2. Strategija bazirana na ljudskom faktoru
3. Strategija naglašene upotrebe kapitala

Sa stanovišta privrednih oblasti:

1. Strategija industrijalizacije;
2. Strategija razvoja poljoprivrede.

Pristup prema privrednoj ravnoteži:

1. strategiju uravnoteženog
2. strategiju neuravnoteženog razvoja

Teorijski opoziti, tzv. čiste strategije razvoja

1. Strategija otvorene ili zatvorene privrede (promocija izvoza – substitucija uvoza);
2. Ekstezivni i intezivni tip strategije privrednog razvoja;
3. Akumulacijski i potrošački orjentisan tip strategije privrednog razvoja.

1a. Strategija “zatvorene” privrede

- Teorijski model koji više pripada ekonomskoj historiji

Prednosti:

- Potpunije korišćenje vlastitih resursa (materijalna i prirodna bogatstva; velika ponuda rada)
- Minimiziranje cikličnih kretanja i uticaja iz međunarodnog okruženja
- Akcenat na zadovoljenju potreba domaćeg tržišta; akcenat na suspsituciji uvoza;

Nedostaci:

- Protekcionizam. Negativno djeluje na dinamiku privrednog razvoja (ne podstiče konkurentnost i produktivnost);
- Slab transfer tehnologije i naučnih otkrića;

1b. Strategija otvorene privrede

U suprotnosti sa strategijom zatvorene privrede.

- Karakteristična za sve savremene tržišne sisteme
- Podstiče slobodan protok roba, rada, usluga, kapitala i znanja (mobilnost)
- Karakteristična za **male zemlje**, koje se moraju opredjeljivati za ovaj vid strategije. Što je zemlja manja, imperativ otvorenosti je veći.

Faktori političke moći države: teritorija, stanovništvo, prirodni resursi i uslovi, rad , kapital

Prednosti velikih teritorija/tržišta: bogatstvo i raznovrsnost prirodnih resursa, raznovrsnost životne sredine, raznovrsna skala klime i tla, raspoloživost radne snage, veliko unutrašnje tržište, veća konkurencija, ali manja eksterna izloženost

“Nedostaci” velikih teritorija: teškoće da se efikasno kontroliše teritorijalna cjelovitost - granice, teškoće u sobračaju i transportu...

Prednosti malih teritorija: veći stepen komunikativnosti, lakša organizacija prostora, relativno manji ukupni troškovi saobraćaja, intenzivnije korišćenje prirodnih resursa, lakša kontrola granica, brža mobilizacija, brže reagovanje na negativne/pozitivne uticaje iz medj. okruženja

Nedostaci malih teritorija: ograničenost resursa, nedovoljnost kvalifikovane RS, malo tržište, nedostatak konkurencije, zavisnost od spoljnog tržišta i ekst. faktora

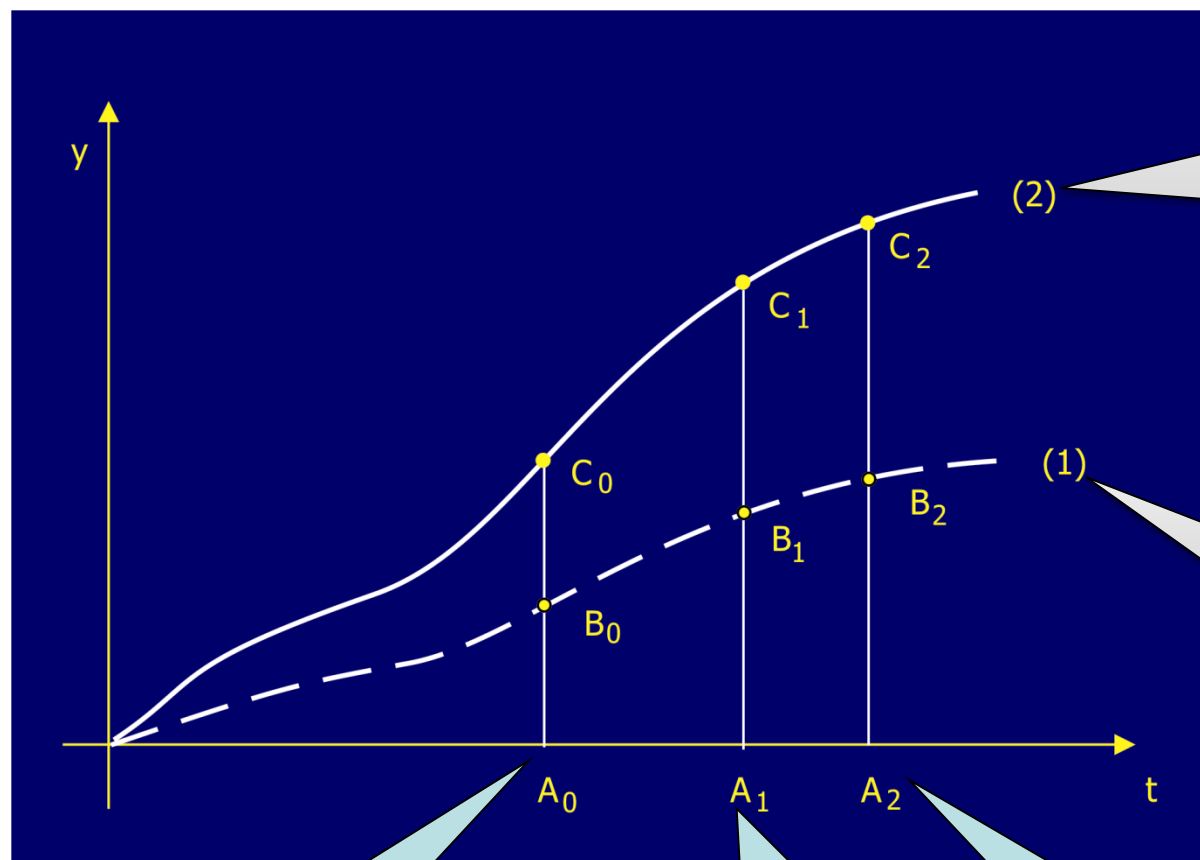
Proces globalizacije relativizuje veličinu tržišta i broj stanovnika kao opredjeljujuće faktore za ekonomski razvoj zemlje

2. Intezivni i ekstenzivni tip privrednog razvoja

Intenzivan tip privrednog razvoja podrazumjeva proces kod koga se veći dio prirasta proizvodnje ostvaruje na račun veće efikasnosti u iskorišćavanju proizvodnih faktora (smanjenje pojedinih proizvodnih utrošaka po jedinici finalnog outputa, uz istovremen rast vrijednosti finalnog proizvoda po jedinici rada).

Estenzivan tip privrednog razvoja podrazumjeva povećanje proizvodnje na račun kvantitativnog rasta utrošaka inputa.

Ekstenzivan i intenzivan tip privrednog razvoja

(2) Produkcija kao rezultat **tehničkog** **progres**

$$Y(2) = f(\gamma).$$

(1) Produkcija kao rezultat **rada i kapitala**

$$Y(1) = f(L, K_0);$$

U vremenu $t=A_0$ razvoj ima pretežno ekstenzivni karakter, pošto je $A_0B_0 > B_0C_0$

U momentu $t=A_1$ imamo podjednaku zastupljenost oba tipa privrednog razvoja

u intervalu $t = A_2$ intenzivni razvoj postao je preovlađujući, $A_2B_2 < B_2C_2$

3. Akumulacijski i potošački orijentisanja strategija

- štednja – odložena potrošnja
- Akumulacijski orijentisana strategija ima u vidu i interese budućih generacija, pa akcenat stavlja na dinamiziranje stope privrednog rasta, investiciona ulaganja, porast globalne produktivnosti, eksterne efekte;
(Koliko će se više dobiti u budućnosti pod uslovom da se određena potrošnja odloži?)

Akumulacija predstavlja pribavljanje sredstava za investicije, a investicije su upotreba sredstava akumulacije.

Izdvajanje za akumulaciju smanjuje tekuću neproizvodnu potrošnju i limitira rast životnog standarda

- **Potrošački orijentisana strategija** polazi od tržišta kao kriterijuma efikasnosti alokacije resursa.

Strategija održivog razvoja

- *Poznati razvojni teoretičar Kenet Boulding je još početkom šezdesetih godina XX vijeka istupio sa tezom da je potrebno strategije privrednog razvoja vodećih tržišnih privreda preispitati budući da je rastuća proizvodnja bivala praćena naglašenim **narušavanjem ekološke ravnoteže***
- *Održivi razvoj teži ka ekonomskom razvoju, shvaćenom u tradicionalnom smislu - kao povećanje **per capita blagostanja**, ali se tome priključuje i zahtjev za **smanjivanjem siromaštva i nepravde**, kao i zahtjev da "**resursna osnova**" nacionalnih privreda i svjetske ekonomije mora da bude **sačuvana***

Strategija održivog razvoja

Termin **održivi razvoj** (*sustainable development*) definisan kao “usaglašavanje /zadovoljavanje/ potreba današnje generacije, bez ugrožavanja potreba budućih naraštaja” (UN, 1983).

Koncept održivog razvoja u ekonomskoj teoriji implicira **razvojnu politiku** koja podrazumijeva mogućnost zadovoljenja današnjih potreba bez umanjenja mogućnosti da se zadovolje (sve veće) potrebe i izazovi budućnosti

- **Ciljevi:** 1. Povećanje per capita blagostanja, 2. smanjenje siromaštva i 3. očuvanje resursne osnove

Neodrživi razvoj ?

- Razvoj nakon koga ekološka šteta kažnjava privredni rast
- Smanjivanje blagostanja tokom vremena
- Neodgovorno ponašanje prema budućim generacijama
- Nesklad privredog i društvenog razvoja sa principima zaštite životne sredine

NSOR CG 2030: polazište, strategija, sprovođenje, finansiranje i upravljanje

POLAZIŠTE	STRATEGIJA	SPROVOĐENJE NSOR					UPRAVLJANJE ZA OR
Ocjena stanja naših nacionalnih resursa (ljudski kapital, društveni kapital, prirodni resursi, ekonomski kapital)	NACIONALNA STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA principi, strateški ciljevi i smjernice za dostizanje dugoročnog održivog razvoja društva (razvoj nacionalnih resursa)	HORIZONTALNO USKLAĐIVANJE - Integracija ciljeva i mjera održivog razvoja u SEKTORSKE strategije, politike, razvojne planove i programe					1. INSTITUCIONALNI MEHANIZAM i upravljanje za održivi razvoj (uz poštovanje osnovnih principa OR i principa transparentnosti i participativnosti)
Preuzete međunarodne obaveze uključujući UN Agendu održivog razvoja do 2030. godine, nove ciljeve održivog razvoja (17) i Adis Abeba plan akcije s mehanizmima finansiranja za održivi razvoj - procesi u Mediteranu, UNHDR izvještaji		SPROVOĐENJE KROZ AKCIONI PLAN (mjere za ostvarivanje strateških ciljeva - prioritetne mjere i podmjere; implementatori; rokovi; indikatori OR i mjerene održivosti)					2. INTEGRALNO PRAĆENJE STANJA NACIONALNIH RESURSA kroz sprovođenja NSOR - periodično izvještavanje o sprovođenju AP
Pregovori o pristupanju EU		AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE 2016-2030					3. MONITORING SEKTORSKE USKLAĐENOSTI propisa i sprovođenja sektorskih strategija/politika
Naučene lekcije prve NSOR i postojeće sektorske strategije i ulazne analize za novu NSOR		FINANSIRANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ (usklađeno sa fiskalnom strategijom)					4. Usklađivanje sa okvirima fiskalne strategije zemlje, preuzetim obavezama u procesu pristupanja EU i Agendom konkurentnosti
SREDNJOROČNA RAZVOJNA I FISKALNA STRATEGIJA CG: -Makroekonomske i fiskalne smjernice, Pravci razvoja , Program ekonomskih reformi, Reforme za konkurentnost do 2020. (strukturne reforme)		Budžet	Krediti	EU IPA	Privatni sektor	Globalno partnerstvo	

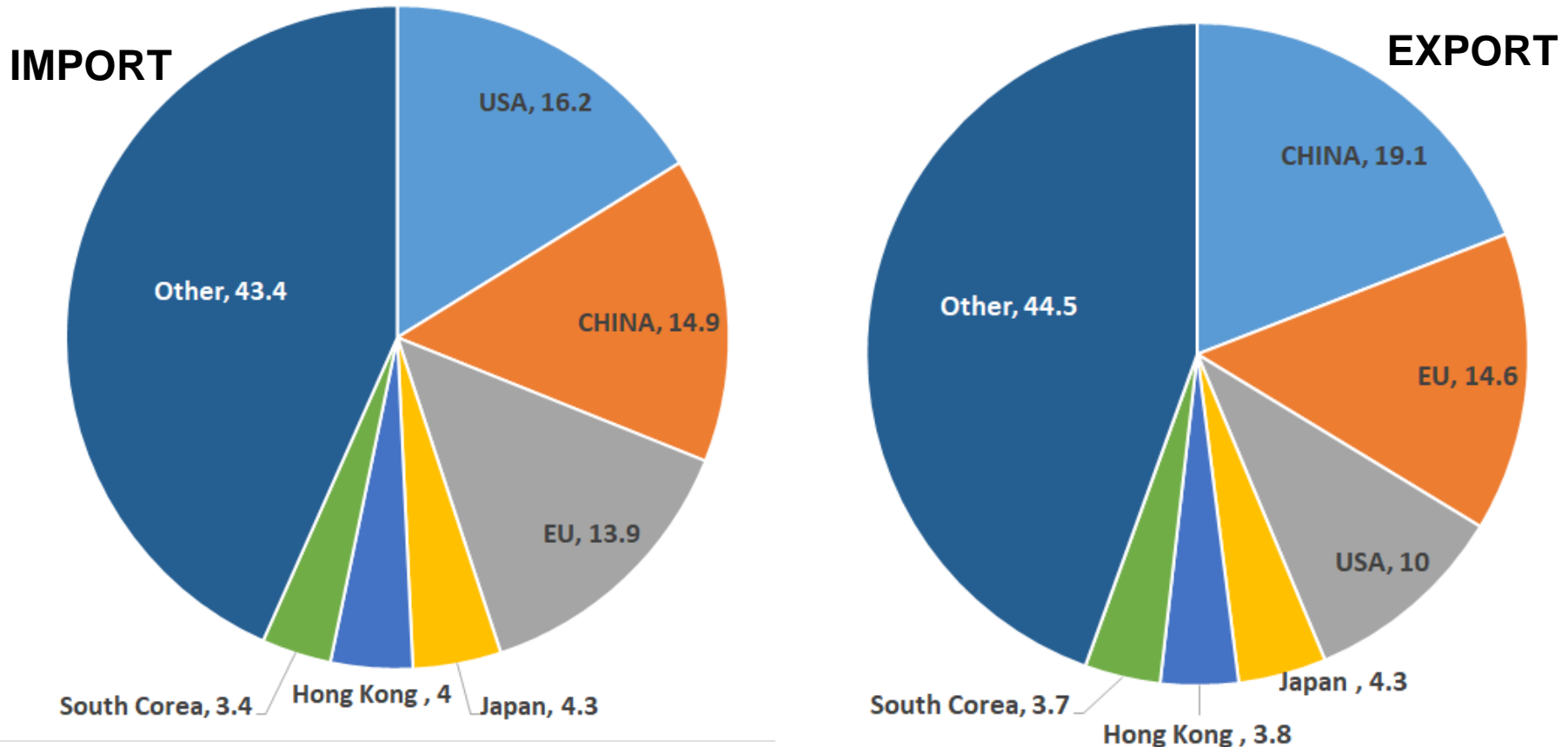
3. Globalizacija kao ključni kriterij savremenih strategija razvoja

- Globalizacija predstavlja objektivan proces integracije i tehnološkog povezivanja savremenih privreda danas, uvijek je pod pritiskom politike i subjektivnog faktora, najsnažnijih aktera međunarodnih ekonomskih odnosa.
- Po Josefu Štiglicu, globalizacija je, u osnovi, “čvrsta integracija zemalja i naroda svijeta, do koje dolazi ogromnim smanjenjem troškova transporta i komunikacija, kao i rušenjem vještačkih barijera za protok roba, usluga, kapitala i znanja, i (u manjoj mjeri) ljudi, preko granice”.
- NIVO GLOBALIZACIJE se može mjeriti
 1. učešćem međunarodne trgovine u BDP-u određene zemlje (**KOEFICIJENT GLOBALIZACIJE**), izvoz
 2. učešćem nacionalnih u svjetskim finansijskim tokovima, ili
 3. učešćem SDI u ukupnim investicijama.

Najveći svjetski izvoznici i uvoznici (2016)

Rank	Exporters	Value	Share	Rank	Importers	Value	Share
		Mlrd \$	%			Mlrd \$	%
1	China	2098	13,2	1	United States of America	2251	13,9
2	United States of America	1455	9,1	2	China	1587	9,8
3	Germany	1340	8,4	3	Germany	1055	6,5
4	Japan	645	4,0	4	United Kingdom	636	3,9
5	Netherlands	570	3,6	5	Japan	607	3,7
6	Hong Kong, China	517	3,2	6	France	573	3,5
7	France	501	3,1	7	Hong Kong, China	547	3,4
8	Korea, Republic of	495	3,1	8	Netherlands	503	3,1
9	Italy	462	2,9	9	Canada b	417	2,6
10	United Kingdom	409	2,6	10	Korea, Republic of	406	2,5
11	Belgium	396	2,5	11	Italy	404	2,5
12	Canada	390	2,4	12	Mexico	398	2,5
13	Mexico	374	2,3	13	Belgium	367	2,3
14	Singapore	330	2,1	14	India	359	2,2
15	Switzerland	303	1,9	15	Spain	309	1,9
16	Spain	287	1,8	16	Singapore	283	1,7
17	Russian Federation	282	1,8	17	Switzerland	269	1,7
18	Chinese Taipei	280	1,8	18	Chinese Taipei	231	1,4
19	United Arab Emirates a	266	1,7	19	United Arab Emirates a	225	1,4
20	India	264	1,7	20	Turkey	199	1,2

Main world traders in 2021: EU, USA and China

In 2021, **the EU, the United States and China** recorded by far the world's highest trade in goods values. Together, these countries accounted for around 45 % of global imports and 44 % of global exports of goods (Eurostat, UNCTAD)

IMF; WEO, GDP 2019

	World 2021 - 96.100 billion\$	100%
	High income	62%
	Low & middle income	38%
1	United States	24%
2	China	18%
	European Union	18%
3	Japan	5%
4	Germany	4%
5	United Kingdom	3%
6	India	3%
7	France	3%
8	Italy	2%
9	Canada	2%
10	Korea, Rep.	2%
11	Russian Federation	2%
12	Brazil	2%
13	Australia	2%
14	Spain	1%
15	Mexico	1%
16	Indonesia	1%
17	Netherlands	1%
18	Saudi Arabia	1%
19	Turkiye	1%
20	Switzerland	1%

SVIJET UKUPNO PROCIJENJENI BDP - 2019	87,265,226	%	2018, GDP/pc PPS,int \$
UNITED STATES	21,439,453	24.6%	62,869
<i>European Union EU-28 (UK- 3.1%)</i>	18,705,132	21.4%	43,257
CHINA	14,140,163	16.2%	18,116
Japan	5,154,475	5.9%	44,246
Germany	3,863,344	4.4%	52,386
India	2,935,570	3.4%	7,859
United Kingdom	2,743,586	3.1%	45,741
France	2,707,074	3.1%	45,893
Italy	1,988,636	2.3%	39,676
Brazil	1,847,020	2.1%	16,146
Canada	1,730,914	2.0%	49,690
Russia	1,637,892	1.9%	28,797
Korea, South	1,629,532	1.9%	43,290

BDP SAD, EU i Kine čini 62,2% BDP svijeta u 2019. godini.

**BDP SAD, KINE I EU u 2021 –
60% BDP svijeta**

...Globalizacija

- **Izazovi globalizacije:**
 - produbljivanje raspona u razvoju,
 - upravljanje svjetskom ekonomijom od strane manjeg broja zemalja,
 - slabljenje međunarodnih institucija,
 - intervencije, ekonomske sankcije,
 - klimatske promjene,
 - ekološka neravnoteža..

- Globalizacija je unijela ogromne promjene u **politici, bezbjednosti, geopolitici, proizvodnji, tehnologiji i finansijama**;
- **Velike sile** diktiraju položaj malih zemalja i smanjuju njihov nacionalni suverenitet, a među sobom sve više ispoljavaju rivalstvo;
- Ujednačuju se **civilizacijske vrijednosti i ukusi potrošača**;
- **Jačaju međunarodni standardi** (čistoća, zdravlje, bezbednost, ekologija, zdrava hrana i sl.);
- Suštinska joj je karakteristika sve veća **međuzavisnost nacionalnih ekonomija, visok stepen otvorenosti, smanjenje barijera trgovini, povezivanje tržišta, tehnologije i kapitala u globalnoj svetskoj privredi**;
- U globalizaciji **neki standardni proizvodi osvajaju ceo svijet**: McDonald's, Coca-Cola, Levis, mobilni telefoni, kompjuteri, softver Microsoft, kreditne kartice i sl.;
- **Jačaju usluge** i postaju dio rastućih trendova internacionalnog poslovanja i značaja u ukupnoj strukturi svake ekonomije.
- **Globalizacija povezuje zemlje, kulture i narode**, čemu posebno doprinosi savremeni **saobraćaj, informatika i komunikacije** (npr.sistem interneta i satelita);
- **Unificiraju se propisi** da bi se **standardizovali uslovi i stvorio prostor za širenje proizvodnje, investicija i trgovine**.

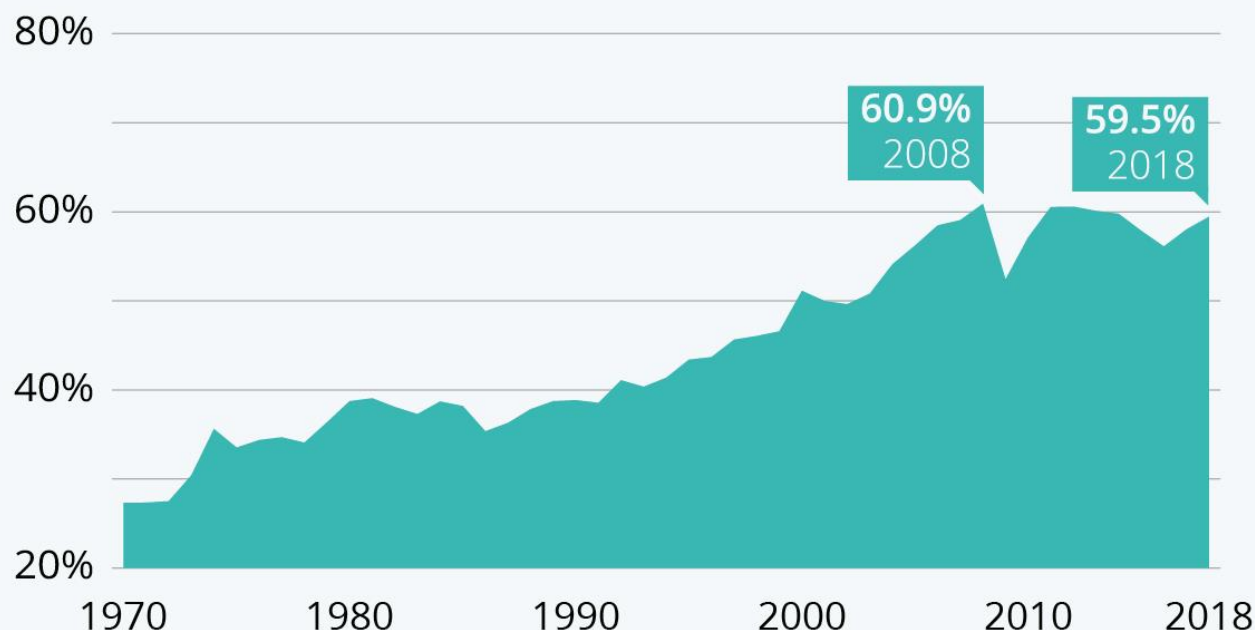

Globalizacija obuhvata

1. Globalizaciju tržišta i liberalizaciju trgovine
2. Globalizaciju poslovanja TNK
3. Globalizaciju finansijskih tokova
4. Globalizaciju tehnologije
5. Slobodu kretanja ljudi

Has Globalization Passed Its Peak?

Global trade volume as a percentage of GDP since 1970*

* Trade is the sum of exports and imports of goods and services measured as a share of gross domestic product.

Source: World Bank

statista

Svjetska trgovina u strukturi ukupnog BDP-a svijeta porasla je sa 4,6% 1870. g na cca 27% nakon 100 godina (1970).

Dinamični rast nastavlja se do 2008. g. na rekordnom nivou od **60,9%**, da bi tokom finansijske krize varirala i padala i ispod 57%, a 2018. godine bila **59%**.

Tokom pandemije opet veliki pad, i BDP-a i trgovine, ali i relativno brz oporavak u 2021.

Globalizacija svjetske privrede

- **PREDNOSTI:**

- Dinamičan razvoj svjetske privrede - jačanje svjetske ekonomije
- Izuzetno intenzivan razvoj međunarodne ek.saradnje
- Sloboda komunikacija
- Rast produktivnosti i životnog standarda
- Liberalizacija, slobodan protok roba, ljudi, usluga, kapitala – brži razvoj
- Rast konkurencije, ali i konkurentnosti

- **NEDOSTACI:**

- Produbljivanje jaza između bogatih i siromašnih
- Nametanje obrazaca ekonomskog razvoja od strane najjačih država i TNK /dovodjenje u pitanje političkog i ekonomskog suvereniteta ekonomski siromašnih zemalja/
- Nemilosrdno izbacivanje viška RS, eksploatacija i socijalni problemi
- Prepuštanje mnogih p-ća stranim kompanijama
- Nametanje kulturnih obrazaca i načina života ekonomskih supersila

4. Osnovni elementi aktuelnih strategija tržišnih ekonomija

Najznačajnije karakteristike aktuelnih strategija privrednog razvoja su:

1. deregulacija,
2. deindustrijalizacija,
3. revitalizacija,
4. demasifikacija,
5. jačanje uslužnog sektora,
6. rastući značaj inovacione politike.

DEREGULACIJA

1. Deregulacija - smanjenje mješanja države u privredni život zemlje.

Podrazumjeva: samostalnost privrednih subjekata uslovima dinamičnih tržišnih promjena.

Deregulacijom se na tržištu rada vezuju odnosi ponude i tražnje za radom, dok se visina nadnica vezuje za kretanje produktivnosti, smanjenje socijalnih davanja, suzbijanje monopola, privatizaciju itd.

Deregulacija u **pristupu finansijskom** tržištu

Deregulacija u **industriji** – smanjenje subvencija, ukidanje državnih monopola, privatizacija..

DEINDUSTRIJALIZACIJA

2. **Deindustrijalizacija** – proces intenzivnog transformisanja strukture industrije u savremenim privredama - smanjenje učešća prerađivačke industrije u ukupnom BDP RZ posljednjih decenija u korist industrije bazirane na R&D.

Deindustrijalizacija obuhvata i proces seljenja kapitala iz prerađivačke industrije u sektor usluga, kao i proces seljenja određenih industrija iz jedne u drugu zemlju

Značajni faktori deindustrijalizacije: naftna kriza, porast troškova energije, zasićenje tražnje za proizvodima prerađivačke industrije u nekim zemljama, inflaciona kretanja itd.

3. **Revitalizacija** - modernizacija zrelih industrija (čelik, automobil, tekstil itd); odgovor tzv. industrija u zaostajanju ili “zrelih” industrija (kao dijela prerađivačke industrije) putem tehnološke revitalizacije ovih sektora

4. **Demasifikacija** – rast malih i srednjih visoko inovativnih firmi osposobljenih za vođenje aktivne politike tehnoloških inovacija; tehnološka promjena je promijenila kriterijum optimalne veličine preduzeća;

- fleksibilni sistemi utemeljeni na potpunoj automatizaciji omogućili su veoma efikasnu proizvodnju u slučaju ne samo masovne, već i maloserijske, pa pak i pojedinačne proizvodnje

5. Jačanje uslužnog sektora – linija razgraničenja između sekundarnog i tercijarnog sektora postaje sve relativnija.

Sa aspekta uticaja na privredni razvoj razlikujemo:

- **Poslovne usluge** (kao nastavak proizvodnog procesa, npr. Aplikativni softver za obradu informacija..)
- **Usluge za zadovoljavanje ličnih potreba.**

6. Inovaciona politika

Aktivna politika na planu razvoja nauke, inovacija i tehnike, rastući trškovi istraživanja i razvoja.

Nerazvijene zemlje (ZUR, Developing countries, LDCs): strategije razvoja

- 3/4 ukupne populacije živi u LDCs (Less Development Countries);
- nizak nivo BDP i BDP/pc;
- nizak životni standard;
- nedostatak znanja i vještina vođenja politike razvoja (mnoge ZUR su dugo bile kolonije RZ);
- veliki rast broja stanovnika;
- malo privatnih investitora
- ZUR predstavljaju veoma heterogenu grupu zemalja

Moguće strategije

1. Industrijalizacija naspram poljoprivrede;
2. Unutrašnja naspram spoljne orijentacije;
3. Specijalizacija vs. diverzifikacija;
4. Država nasuprot tržištu.

Industrijalizacija

- način privrednog razvoja nedovoljno razvijenih privreda
- često industrijalizacija na štetu razvoja poljoprivredne proizvodnje generiše druge probleme : promjene strukture privrede, zaposlenost, kvalifikovanost, koncentracija u odredjenom geografskom regionu, pa dolazi do migracija iz regiona u region i iz sela u grad, depopulacija, nemogućnost korišćenja resursa u demografski ugroženim prostorima...
- U mnogim zemljama nekontrolisani procesi deagrarizacije umjesto da doprinesu ravnomjernijem razvoju na nivou nacionalne ekonomije uslovili su ispoljavanje još veće polarizacije u razvoju

Unutrašnja naspram spoljne orijentacije

1. **Strategije orijentisane na unutrašnje tržište (više nego na izvoz):**

- Proizvodnja određenih primarnih proizvoda – pokušava se industrijalizacijom povećati stepen finalizacije proizvoda za izvoz, i za domaće tržište
- Kroz industrijalizaciju, preradom primarnih proizvoda u industrijske proizvode, pokušava se nadomjestiti uvoz
- Supstitucija uvoza destimulativno utiče na konkurenciju, usporava rast inovacija i rast produktivnosti
- Najčešće su ti supstituti skuplji, u odnosu na potencijalne uvozne proizvode (često i lošijeg kvaliteta)
- Nekonkurentne robe mogu se štititi jedinom carinom, ali taj trend je sve manje prisutan, odnosno moguć (liberalizacija, WTO)

2. **Strategije orijentisane na spoljno tržište:**

- ZUR može biti konkurentna u proizvodnji za izvoz određenih primarnih proizvoda (niža cijena proizvodnje, raspoloživost resursa, npr. Kuba – šećer, Kolumbija – kafa..)
- Proizvodnja primarnih proizvoda je najčešće radno intenzivna proizvodnja
- Izvozna penetracija moguća je na jeftinijoj, konkurentnijoj proizvodnji
- Vlada pokušava da stimuliše izvoz (poreske olakšice, izvozne subvencije, carine, niske kamatne stope, itd)
- *Conditio sine qua non* privrednog razvoja

Specijalizacija vs. diverzifikacija

- ne osporavajući stav da podjela rada i specijalizacija utiče pozitivno na ekonomsku efikasnost, a analogno tome i na dinamiku privrednog rasta, mora se imati na umu da preveliki stepen specijalizacije može biti u određenom trenutku kontraproduktivan.
- svaka ZUR mora voditi računa o diversifikaciji proizvodnje.
- Ukoliko zemlja izvozi samo jedan ili nekoliko proizvoda, eventualni značajniji pad cijena njihovih proizvoda na svjetskom tržištu može imati vrlo negativan uticaj na njihov trgovinski bilans i realni dohodak. U tom smislu vrlo je važno pitanje stepena do kog se neke zemlje mogu upuštati u "monokulturu", odnosno u usmjeravanju svog izvoza na jedan proizvod.

Svjetska banka - ZUR prema primenjenim strategijama privrednog razvoja : četiri grupe

- 1. IZRAŽENO IZVOZNO ORIJENTISANE ZEMLJE** (mala ili gotovo nikakva kontrola međunarodne trgovine, bez ograničenja),
- 2. SREDNJE IZVOZNO ORIJENTISANE** (zalaganja za izvoz veća u odnosu na zaštitu od uvoza, tako da je ukupan efekat blago u korist izvoza),
- 3. SREDNJE ORIJENTISANE NA DOMAĆE TRŽIŠTE** (relativno visoka ograničenja u korist supstitucije izvoza, postoje olakšice za izvoz) i
- 4. NAGLAŠENO UNUTRAŠNJE ORIJENTISANE** (naglašen značaj unutrašnjeg tržišta. Izvoz je obeshrabren kontrolama i mjerama u korist plasmana na domaće tržište..)

5. Strana ulaganja i strana pomoć kao faktor razvoja nerazvijenih

1. STRANA ULAGANJA:

- strani kapital dolazi iz privatnih izvora i iz zvaničnih vladinih izvora
- **Privatni izvori stranog kapitala** mogu imati oblik **direktne investicije, portfolio investicije, komercijalnih bankarskih zajmova i kredita**
- FDI je najčešće koncesioni aranžman, BOT aranžman ili zajedničko ulaganje

Mogućnosti za: 1.novu zaposlenost (kreiranje novih radnih mjesta) i pozitivan uticaj na druge investicije (nove aktivnosti); 2.nove tehnologije – TT i institucionalnog znanja; 3. rast izvoza;

TNK – kapital jedne zemlje u većem broju država, a kod MNK kapital je vlasništvo porijeklom iz više zemalja (teorijski pristup)

2. STRANA POMOĆ:

-novac, roba i tehnologija.

6. Klasifikacija savremenih tržišnih ekonomija

- Po klasifikaciji IMF-a, koji prati 19⁴ Zemalja (2019), osnovna podjela je na:
 - grupaciju **RAZVIJENIH EKONOMIJA** (Advanced economies – 39 - EA, G7, other) i
 - GRUPACIJU **RASTUĆIH TRŽIŠTA I ZUR** (Emerging market and developing economies) koju čini 155 zemalja I koje se dalje mogu geografski grupisati u više podgrupa (geografske podgrupe)
- Regioni - Central and Eastern Europe - 14 countries: Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Hungary, Kosovo, Latvia, Lithuania, North Macedonia, Montenegro, Poland, Romania, Serbia, and Turkey.

WORLD BANK CLASIFICATION OF COUNTRIES

BY REGION	BY INCOME	BY LENDING
East Asia and Pacific	Low-income economies (31)	IDA (59)
Europe and Central Asia	Lower-middle-income economies (47)	Blend (15)
Latin America & the Caribbean	Upper-middle-income economies (60)	IBRD (70)
Middle East and North Africa	High-income economies (80)	
North America		
South Asia		
Sub-Saharan Africa		

No lending categories - 74,
mostly high income countries

No. of countries per category - data for 2019, WBI database 2020;

Klasifikacija zemalja (i teritorija) po nivou razvoja (Svjetska banka, 2019):

- Klasifikacija je izvršena na bazi podataka GNI/pc i obuhvata **218** zemalja i teritorija (koje imaju više od 30.000 stanovnika i imaju carinsku autonomiju, iako nisu nezavisne države, članice UN, npr. Kosovo).

KLASIFIKACIJA ZEMALJA PREMA DOHOTKU - 2019		GNI per capita in US\$	Broj zemalja	Broj %	% u svjetskom BDP-u 2019	NPR.
Low income (L)	Zemlje sa niskim dohotkom	<= 1,035 \$	31	14%	0.5%	Niger, S.Koreja ..
Lower middle income (LM)	Zemlje nižeg srednjeg dohotka	1,036-4,045	47	22%	9%	Indija, Moldavija, UA, KS*
Upper middle income (UM)	Zemlje višeg srednjeg dohotka	4,046-12,535	60	28%	27%	Kina, Z. Balkan bez KS*, HR, BG; TR; RU
High income (H)	Zemlje visokog dohotka	> 12,536 \$	80	37%	63.1%	EU - RO & BG; US, CA,
World Bank, Atlas methodology			218			

U 2019. g. – 80 razvijenih zemalja svijeta (37%) raspolaze sa 63% BDP svijeta.

Klasifikacija zemalja (i teritorija) po kategoriji zaduženosti (Svjetska banka):

- **IDA zemlje** (zemlje sa niskim dohotkom - 1.035 \$/pc ili manje, bez finansijske sposobnosti da pozajmljuju od IBRD). IDA krediti su veoma povoljni, mogu biti i beskametni, uz grantove, za programe pomoći, u cilju podsticanja ekonomskog razvoja i unaprijeđenja uslova života – zemalja
- **IBRD zemlje** – zemlje srednjeg dohotka koje mogu povlačiti kredite IBRD, tj. koje imaju finansijski potencijal (kreditnu sposobnost).
- **Tzv. mješovite ekonomije (*Blend countries*)** koje imaju nizak dohodak, koji ih klasifikuje da mogu povući povoljne IDA kredite, ali su kreditno sposobne tako da mogu i da povuku IBRD kredite
- Znacajan broj zemalja ne pripada ni jednoj od ovih kategorija (RZ)

HIPC

- Posebna kategorija zemalja su **prezadužene, siromašne zemlje** (HIPC – **Heavily Indebtedness Poor Countries**)
- po klasifikaciji Svjetske banke, tu spada 39 zemalja (od kojih 33 iz pod-saharske Afrike i nekoliko zemalja južne Amerike) koje imaju oko 650 mil stanovnika.
- Njihov prosječan GNI/pc je **oko 844 \$**. Imaju visoku stopu siromaštva i predmet su posebne podrške IMF-a i Svjetske banke (koja uključuje i otpis dijela dugova).
- Kod ovih zemalja ratio **odnos duga prema izvozu** dostiže preko 200% (debt-to-exports exceeded 200-250%) ili odnos **duga prema budžetskim prihodima** prelazi 280% (ratio of debt-to-government revenues exceeded 280%).

HIPC - 2019 (39 countries)

1	Afghanistan	AFG	South Asia	Low income	IDA	HIPC
21	Benin	BEN	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
24	Bolivia	BOL	Latin America & Caribbean	Lower middle income	IBRD	HIPC
31	Burkina Faso	BFA	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
32	Burundi	BDI	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
35	Cameroon	CMR	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	Blend	HIPC
38	Central African Republic	CAF	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
39	Chad	TCD	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
44	Comoros	COM	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
45	Congo, Dem. Rep.	COD	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
46	Congo, Rep.	COG	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	Blend	HIPC
48	Côte d'Ivoire	CIV	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
62	Eritrea	ERI	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
65	Ethiopia	ETH	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
72	Gambia, The	GMB	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
75	Ghana	GHA	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
82	Guinea	GIN	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
83	Guinea-Bissau	GNB	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
84	Guyana	GUY	Latin America & Caribbean	Upper middle income	IDA	HIPC
85	Haiti	HTI	Latin America & Caribbean	Low income	IDA	HIPC
86	Honduras	HND	Latin America & Caribbean	Lower middle income	IDA	HIPC
113	Liberia	LBR	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
119	Madagascar	MDG	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
120	Malawi	MWI	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
123	Mali	MLI	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
126	Mauritania	MRT	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
135	Mozambique	MOZ	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
143	Nicaragua	NIC	Latin America & Caribbean	Lower middle income	IDA	HIPC
144	Niger	NER	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
163	Rwanda	RWA	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
166	São Tomé and Príncipe	STP	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
168	Senegal	SEN	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
171	Sierra Leone	SLE	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
177	Somalia	SOM	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
186	Sudan	SDN	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
193	Tanzania	TZA	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC
196	Togo	TGO	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
204	Uganda	UGA	Sub-Saharan Africa	Low income	IDA	HIPC
217	Zambia	ZMB	Sub-Saharan Africa	Lower middle income	IDA	HIPC

Country Classification Systems in Selected International Organizations

	IMF	UNDP	WORLD BANK
Name of 'developed countries'	Advanced countries	Developed countries	High-income countries
Name of 'developing countries'	Emerging and developing countries	Developing countries	Low- and middle income countries
Subcategories of 'developing countries'	(1) Low-income developing countries and	(1) Low human development countries,	(1) Low-income countries and
	(2) Emerging and other developing countries	(2) Medium human development countries, and	(2) Middle-income countries
		(3) High human development countries	
Development threshold	Not explicit	75 percentile in the HDI distribution	GNI per capita in current USD, Atlas method;
			2019-prices - 12.535 \$
Type of development threshold	Most likely absolute	Relative	Absolute
Share of countries 'developed' in 2019 (number)	39 (20%)	36 (19%)	80 (37%)
Share of 'developing countries' in 2019 (number)	155 (80%)	157 (81%)	138 (63%)
Share of countries 'developed' in 1990	13%	25%	16%
Share of countries 'developed' in 2010	17%	25%	26%

Po metodologiji Svjetske banke, zemlja se smatra prezaduženom, ako 4 kriterijuma prevazilaze standarde i to:

- Učešće stanja duga u BDP **preko 80%**;
- stanje duga preko **220% izvoza**;
- učešće otplate duga i kamata u izvozu preko **30%**;
- učešće otplate i kamate u BDP preko **8%**.

**WB methodology
“Debt Reporting
System”**

Indebtedness criteria and positions of Montenegro

Indicator	Highly indebted	Moderately indebted	Low indebted	Montenegro 2010
Public debt* / GDP	Ratio>48%	48%<Ratio≤80%	80%≤Ratio	53,8%
External public debt / GDP	Ratio>50%	30%<Ratio≤50%	50%≤Ratio	30,2%
Public debt* / Export**	Ratio>220%	132%<Ratio≤220%	132%≤Ratio	147,4%
External public debt / Export**	Ratio>275%	165%<Ratio≤275%	165%≤Ratio	82,7%

* Pursuant to the IMF methodology.

** Export of goods and services

Zemlja se smatra prezaduženom, ako 4 kriterijuma prevazilaze standarde i to:

INDIKATOR - CG	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Izvoz (roba i usluga)	1,391.60	1,388.14	1,539.20	1,605.43	1,764.83	1,999.49	2,163.41
Otplata duga	286	490.23	568.67	547.073	376.39	542.42	373.6
Kamate	71.27	78.9	86.25	81.12	98.61	87.44	95.75
BDP	3,362.5	3,457.9	3,654.5	3,954.2	4,299.1	4,663.1	4,950.7
JAVNI DUG	1,933.7	2,071.7	2,382.0	2,546.1	2,758.8	3,268.7	3,788.8
	57.5%	59.9%	65.2%	64.4%	64.2%	70.1%	76.5%
Dug po izdatim garancijama		307.54	315	344.9	312.8	287.5	244.3
UKUPNO	1,933.7	2,379.3	2,697.0	2,891.0	3,071.6	3,556.2	4,033.1
	57.5%	68.8%	73.8%	73.1%	71.4%	76.3%	81.5%
1. Učešće stanja duga u BDP NIJE preko 80%;	57.5%	59.9%	65.2%	64.4%	64.2%	70.1%	76.5%
2. stanje duga da nije preko 220% izvoza;	3061.52	3053.908	3,386.24	3,531.95	3,882.63	4,398.88	4,759.51
	1,933.7	2,071.7	2,382.0	2,546.1	2,758.8	3,268.7	3,788.8
	1,127.8	982.2	1,004.3	985.9	1,123.8	1,130.2	970.7
3. učešće otplate duga i kamata u izvozu roba i usluga da nije preko 30%;	357.27	569.13	654.92	628.193	475	629.8665	469.3527
	26%	41%	43%	39%	27%	32%	22%
4. učešće anuiteta da nije u BDP preko 8%	10.6%	16.5%	17.9%	15.9%	11.0%	13.5%	9.5%

- Učešće stanja duga u BDP preko 80%;
- stanje duga da nije preko **220% izvoza roba i usluga**;
- učešće otplate duga i kamata u izvozu da nije preko **30%**;
- učešće otplate i kamate u BDP da nije preko **8%**

WB methodology
“Debt Reporting System”